

Z červené knihy měkkýšů — zmizí škeble plochá z našich řek?

Vojen Ložek

V červené knize jsme dosud nepsali o našich největších měkkýších — mlžích z nadčeledi *Unionacea*, kam patří škeble, velevrubi a perlorodka, jejíž smutný osud je obecně znám z mimořádně bohaté literatury. Zato ostatním velkým mlžům se nevěnovala téměř žádná pozornost, přestože jejich stav je neméně varující. Příkladem za všechny může být škeble plochá — *Pseudanodonta complanata* (Rossmässler, 1835).

Vyznačuje se poměrně malými lasturami kosočtverečně vejčitého obrysu, které jsou nápadně málo klenuté, takže jejich tloušťka odpovídá zhruba polovině výšky a někdy je i menší. Vrcholy jsou nízké, ploše klenuté, s 3–5 uzlovitými lištami. Parabolicky dopředu vyklenutý předek je výrazně nižší než téměř 4× delší zadek vybíhající v tupou mírně dolů skloněnou špičku. Horní okraj stoupá nepatrným obloukem až do oblasti velmi nízkého štítu se zaobleným rohem, od něhož spadá zadní okraj téměř přímo šikmo dolů dozadu; štítek nebývá vyvinut. Spodní okraj je v celé délce pravidelně ploše konvexní a jen mírně diverguje směrem dozadu s horním okrajem. Délka je 60–80 mm, výška 30–38 mm, tloušťka 16–20 mm.

Svým tvarem a plochostí se tento druh zřetelně liší od běžných rybníčných a říčních škeblí — *Anodonta cygnea* (L.) a *A. anatina* (L.), které jsou především větší a klenutější, nehledě k odlišné skulptuře vrcholů. Škeble plochá se proto řadí do zvláštního rodu *Pseudanodonta* Bourguignat, 1876, rozšířeného v řekách a některých jezerech celé Evropy. Stejně jako jiné škeble jsou i příslušníci rodu *Pseudanodonta* velmi proměnliví v závislosti na regionálních i místních poměrech. Proto v jejich pojmenování i taxonomickém hodnocení panuje značný zmatek, který zde nelze podrobněji rozebírat.

Fritz Haas v monografii Superfamilia *Unionacea* vyšlé v řadě *Das Tierreich* (Berlín 1969) rozlišuje na našem území dva druhy: *P. complanata* (Rossmässler, 1835), na niž se vztahuje náš popis a která žije v řekách oblasti někdejšího severoevropského zalednění. U nás tedy jde o povodí Labe a Odry; zda škeble plochá zasahuje až do horních toků Popradu a Dunajce na území Slovenska, není známo. Z významnějších synonym se často objevuje *P. kletti* (Rossmässler, 1835). Naproti tomu v řekách černomořské oblasti žije o něco větší silnostěnná *P. middendorffi* (Sie-

maschko, 1849), spíše protáhle vejčitá s velice krátkým předkem. V povodí Dunaje ji zastupuje rasa *P. middendorffi compacta* (Zelevor, 1851). Jde tedy o formy, které se územně vylučují, takže je nelze s jistotou pokládat za dobré samostatné druhy, i když vzájemné rozdíly jsou stálejší než u obou našich druhů r. *Anodonta*.

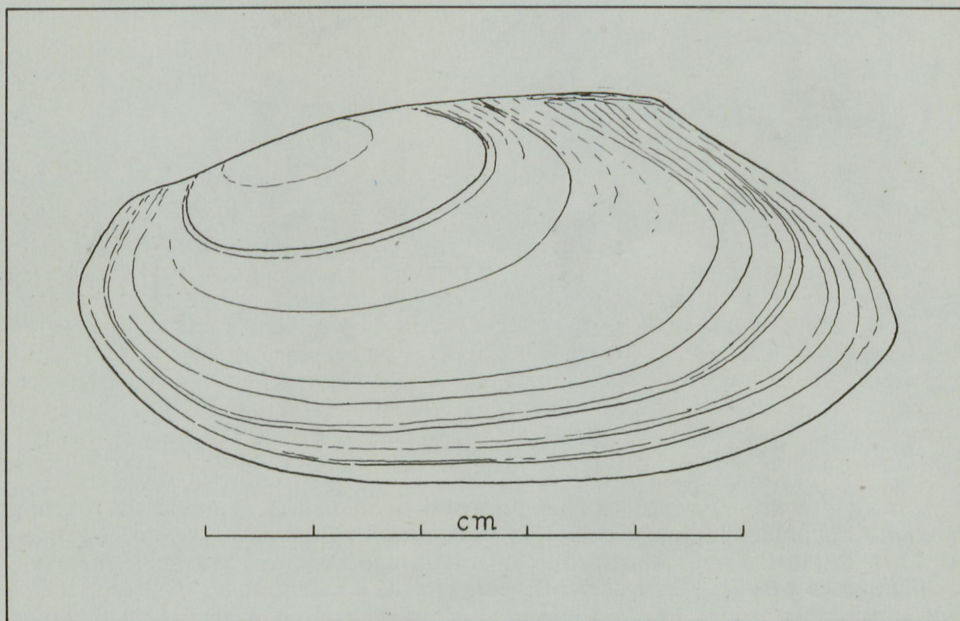
Škeble plochá vždy patřila mezi vzácnější mlže, již z toho důvodu, že žije převážně ve větších vodních tocích a vyhýbá se rybníkům. Uličný ji koncem minulého století uvádí z Vltavy, Labe, Ohře, Cidliny, Bělé, Javorky a Chrudimky, tedy především ze širší oblasti Polabí. Dunajský druh krom vlastního Dunaje se uvádí především z moravských řek, údaje jsou však tak kusé, že bližší rozšíření na Moravě i na Slovensku nebylo možné přesně stanovit. K Uličného údajům později přibyla např. Berounka.

V současné době velcí mlži vymizeli z mnoha vod, kde byli dříve hojní, což souvisí se znečištěním, popřípadě i s vodohospodářskými díly. Přitom škeble z rodu *Anodonta* i velevrubi (*Unio*) byli vždy mnohem hojnější než zástupci rodu *Pseudanodonta*. Ústup perlorodky začal již dříve a jeho průběh je díky zvláštnímu zájmu o tento druh mnohem lépe znám než mizení ostatních mlžů. Z uvedeného

výčtu vodních toků je zřejmé, že většinou jde o řeky a říčky v nízkých rovinatých polohách, což platí zejména pro menší toky. Právě ty však nejvíce postihlo znečištění a velcí mlži z nich většinou již vymizeli, ač kdysi byli hojní. Před našima očima zde probíhá obdobný děj, jako byl již zmíněný ústup perlorodky. Uniká však bližší pozornosti, takže dnes máme po ruce již jen trosky někdejších areálů, které však často nebyly ani blíže známy a dnes se nadále zmenšují. Škeble plochá jako obecně vzácnější druh je ovšem postižena na prvním místě.

Z toho, co jsme řekli, je zřejmé, že osud škeble ploché, jejích příbuzných z nadčeledi *Unionacea* i některých dalších říčních mlžů, jako je třeba *Sphaerium rivicola* (Lam.) nebo *Pisidium amnicum* (Müll.), závisí na stupni znečištění vodních toků, popřípadě na změnách po vybudování velkých vodních děl, jak ukazuje nepatrný výskyt velkých mlžů v oblasti vltavské přehradní kaskády. Výhled je jednoznačný — bude-li se znečištění dále stupňovat, není daleká doba, kdy většinu velkých mlžů postihne stejný osud jako perlorodku.

Připusťme však, že aspoň místy dojde k nápravě, jako třeba na Kamenici v severních Čechách. Pak může být výhled příznivější než u jiných vodních měkkýšů, a to díky parazitismu larev velkých mlžů — glochidií na rybách, které velmi usnadňují šíření mlžů. Odpověď na tuto otázku nám ovšem může dát jen budoucnost. Jinak nejen osud škeble ploché, ale i jejích kdysi daleko hojnějších příbuzných z rodů *Anodonta* a *Unio* se stane příkladem, jak celá skupina charakteristických živočichů, kteří donedávna patřili k běžným obyvatelům našich vod, vymizí doslova před našima očima, aniž si to uvědomíme a pokusíme se aspoň o jejich částečnou záchranu.

Škeble plochá — *Pseudanodonta complanata*. Kreslil V. Ložek